

A SZOCIOLÓGUSOK ORSZÁGOS TANÁCSKOZÁSA

Jugoszlávia szociológusai ez év február 10-e és 13-a között Portorožban megtartották VI. tudományos tanácskozásukat, február 14-én pedig sor került a Jugoszláv Szociológusok Egyesületének rendes közgyűlésére. A tanácskozás igen nagy figyelmet keltett a közvéleményben, úgyhogy a mintegy 300 meghívott mellett, az egyesület tagjain és a tagozatok küldöttein kívül még mintegy 100 személy vett részt rajta, közöttük számos ismert politikus, újságíró és több külföldi érdeklődő.

A tanácskozás szervező bizottsága az előzetes válogatás után több mint 60 beszámolót jelentetett meg a kitűzött témára, amely így hangzott: A társadalmi konfliktusok és a szocialista fejlődés Jugoszláviában. A cím általános értelme az előterjesztett vitaindítók összetételét igen heterogénné tette, mégpedig mind a tartalom és a szűkebb témakör, mind az általánosság szintje és az empirikus megalapozottság tekintetében. A beszámolók ilyenformán a kérdések igen széles skáláját tárták a résztvevők elé. Amíg egyesek a társadalmi fejlődés legáltalánosabb jelenségeit tették elméleti vizsgálódásuk tárgyává, mások nem egy esetben a téma szempontjából periferikusnak mondható problémákat vetettek pontos statisztikai mérlegelés alá (ez utóbbira példaként említsük meg, amely megjegyzéseket is váltott ki, a Döntéselodázás mint konfliktusforrás c. referátumot).

A beszámolók javarészt mégis szorosan kapcsolódtak a témához s a mai jugoszláv társadalom jellegét meghatározó kulcsfontosságú kérdéseket vették fel, szóltak a társadalmi alaprétegekről, egymás közötti viszonyaikról, nézeteltéréseik fokáról és jelentkezési formáiról. A problémákat globálisan is meghatározták, az egész jugoszláv társadalomra vonatkozóan, és felvázolták azokat a kulcsjellegű részletkérdéseket is, melyeknek szintén jellegmeghatározó szerepük lehet a társadalom továbbfejlődésében, amilyenek pl. a sztrájkok (az ún. munkabeszüntetések) jelensége nálunk.

A beszámolókat, néhány kivételtől eltekintve, nem olvasták fel a közgyűlés előtt, hanem a szerzők rövid összefoglalót adtak róluk a számos szakcsoport valamelyik ülésén, s ott tartották meg róluk a vitát is.

J. Goričar A jugoszláv társadalom globális konfliktusainak tűzfészkei címmel terjesztett elő beszámolót, s ebben társadalmunk három legfőbb ellentmondásaként jelölte meg a piac—állam—önigazgatás egymás-

hoz való viszonyát, megállapítván, hogy ezek mindegyike mögött reális társadalmi és eszmei erők sorakoznak fel. Nagyon sematikusán néznénk azonban erre a jelenségre — mondotta némi megszorítással a szerző —, ha ezzel a megoszlással összhangban azt állítanánk, hogy az öngazgatási törekvések mögött a munkásosztály áll, hogy az etatikus viszonyok hordozója az állami bürokrácia, a piaci viszonyok érvényesülését pedig az új gazdasági technobürokrácia szorgalmazza. A valóságban sokkal bonyodalmasabbak az erőviszonyok. Ezekhez a csoportokhoz és erőkhöz Goričar hozzászámítja a politikai bürokráciát is, főképpen azt, amelyik a Kommunista Szövetségben tevékenykedik, és a gyújtópontjában van minden érdekösszeütközésnek és nyomásnak, ami a pártra irányul.

A társadalmi összetűzéseket vizsgálva Goričar haladó jellegűnek tekint minden olyan konfliktust, ami az államot és a piac hatását gyöngíti, az öngazgatást viszont erősíti, de megállapítja, hogy kevés nálunk az ilyen konfliktus (a sztrájkok kivételével, amelyek egyes vállalatokra korlátozódnak), míg a fő társadalmi összeütközés színterén az egyik oldalon az állami és a politikai bürokrácia, a másik oldalon pedig a gazdasági technobürokrácia áll. Ezekből az összetűzésekből azonban nemigen származnak haladó megoldások — vonja le a végkövetkeztetést Goričar mert ebben a küzdelemben a munkásosztály egyáltalán nem vesz részt.

Saját általános elméletére építve teljes összhangot igyekezett teremteni Radomir Lukić A társadalmi rétegződés mint a társadalmi összetűzések oka Jugoszláviában c. munkájában. A jugoszláv társadalom vizsgálatában bizonyos fokú leegyszerűsítéssel élve — mert mindvégig hű akar maradni a társadalmi osztályokról alkotott fogalmához —, Lukić két alapot különböztet meg a társadalom rétegződésében. Az egyik azzal van összefüggésben, hogy az egyes szociál-professzionális, ágazati és vállalati csoportoknak igen különböző a termelőképesége és munkahatékonysága. Jóllehet a szerző véleménye szerint ilyen alapon is jelentős különbségek és összeütközések alakulhatnak ki, a rétegződésnek nálunk az alapját mégis sokkal inkább a kizsákmányolás, mások munkájának a kisajátítása képezi. Ez a kisajátítás többféle módon mehet és megy végbe: kevésbé jelentős a klasszikus forma (a magántulajdonban levő termelőeszközök segítségével — s mi hozzátehetjük, hogy ennek jelentősége is növekvőben van), de vannak új formák is, mert szerinte kizsákmányolás folyhat a munkaszervezeteken belül is, továbbá a gazdasági szervezetek egymás közötti viszonyában, a gazdasági és nem-gazdasági tevékenységek között, s végül spekulációk útján.

Az efajta kizsákmányolás létezése tekintetében, amit eufemisztikusan leginkább „jövedelem-átömlesztésnek” szoktunk nevezni, egyet kell értenünk a szerzővel, de ugyanakkor fel kell rónunk neki, hogy nem nyújt részletes feldolgozást, nem ad kvantifikációkat, melyek alapján megláthatnánk, hogy milyen méretű ez a kizsákmányolás, s hogy kik a kizsákmányolók, illetve, a kizsákmányoltak. Lukić ehelyett arról beszél, hogy társadalmunkban négy réteg létezik, s ezek a gazdagság szintje tekintetében különböznek egymástól, amely viszont a befektetett munkamenynység különbözőségének és a kizsákmányolásnak az eredménye, miáltal a szerző részint a saját elméletének is ellentmond. E négy réteg: a felső, a közép, az alsó réteg és a szegénység.

Ivan Kuvačić Összetűzések mint a szociális összetételben végbemenő változások kifejezői címmel terjesztett elő beszámolót, amelyben a nálunk, de különösen Horvátországban észlelt nacionalista jelenségekre is kitért. E tekintetben különleges jelentőséget tulajdonít az 1968. évi júniusi egyetemista zavargásoknak, amelyeknek letörésében a hatóság szerinte a középosztályra és a jobboldalra támaszkodott. Ezek a politikai erők a továbbiakban a bizonytalanság és a kudarc érzetével manipuláltak, amely különösen a gazdasági válság következtében jelentkezett, s e tekintetben a faszizmus módszereivel éltek. Kuvačić végül mindehhez hozzáadja társadalmunk forradalmi irányvonalának válságát is.

Mihail Popović munkája a tekintetben kapcsolódik Kuvačić felfogásához, hogy nálunk szerinte is általános válság észlelhető. Ennek okait a következőkkel magyarázza: halmozódnak a megoldatlan problémák, hiányzik a felelősség, és nincsenek olyan mércéink, amelyek lehetővé tennék az összes társadalmi szubjektumok ellenőrzését. Goričarhoz hasonlóan a megoldást ő is a szocialista öngazgatás erősítésében látja az államhatalom és a piaci viszonyok rovására.

A konkrétabb kutatások ismertetésére áttérve, említsük meg Neca Jovanov Sztrájkok Jugoszláviában c. írását, amelyben rámutat, hogy az első sztrájkok országunk legfejlettebb vidékein jelentkeztek, s onnan terjedtek a kevésbé fejlett országrészek felé, de a leggyakrabban még mindig a fejlettebb vidékeken észlelhetők. Ágazatok szerint gyakoriságuk legnagyobb a gyáriparban és az építőiparban, míg a gazdaságon kívül csak az egészségügyben, valamint az általános és középiskolákban fordult elő, de még sohasem volt sztrájk a többi társadalmi tevékenységben, sem a bankokban, a külkereskedelemben, a biztosító intézetekben és más hasonló tevékenységekben. A sztrájkokban leginkább munkások vesznek részt, a tisztviselők és szakemberek csak akkor csatlakoznak hozzájuk, ha az egész munkaközösség sztrájkol, és nincs más kiútjuk. Másrészt az öngazgató szervek tagjai szabály szerint részt vesznek a sztrájkban. A jelenség egy másik megfigyelője, S. Grozdanić szerint, aki szintén beszámolót terjesztett a tanácskozás elé, újabban a sztrájk céljában is észlelhető eltolódás. A munkások már nem csupán anyagi helyzetük javításáért, a jövedelem növeléséért szállnak ily módon síkra, hanem megkövetelik a termelés átszervezését, a jobb tájékoztatást és a hatékonyabb öngazgatási rendszert is.

A. Raić Az agroipari konfliktusok és a földművesek szövetkezetei címmel írt beszámolót. A falu modernizálódását és a várossal, az iparral szemben való „elgyarmatosodásának” jelenségét vizsgálva a megoldások után kutat, s e tekintetben különleges jelentőséget tulajdonít a szövetkezés intézményének. A szövetkezettől megköveteli, hogy egyrészt továbbra is mint gazdasági intézmény fejlődjön, amely az ésszerű gazdálkodás módszereit terjeszti, de másrészt ápolja a hagyományokat is, fejlessze tovább a falusi élet szellemi, érzelmi, gazdaságon kívüli értékeit.

Mi csupán néhány érdekesebb munkát mutathattunk be a tanácskozásról. Máskülönbén nagy részükre egyaránt vonatkozik annak az angol szociológusnak a megjegyzése, aki kijelentette, hogy a témafelvetések kiábrándítóan statikusak és nem marxista jellegűek voltak, valamint Stipe Suvar megjegyzése is, hogy jórészt hiányzott a bíráló hangnem, s hogy e

tekintetben még a politikusok is túltesznek a szociológusokon. Ehhez csak azt tehetjük hozzá, hogy a munkák száma meglepően nagy volt, de a mennyiség még csak ezután növekedhet minőséggé, új eszmékké és ezek szintézisévé a jugoszláv társadalom jellegéről és továbbfejlődésének lehetőségeiről — amely egyelőre még hiányzik.